

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ І ПОЛІТОЛОГІЇ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**Феномен
Михайла Грушевського
як державного діяча,
науковця, громадянина
(до 150-річчя від дня народження)**

19-20 травня 2016 року

Київ – 2016

УДК 93(477)

Феномен Михайла Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150-річчя від дня народження): зб. наук. праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 19 травня 2016 р.). – К.: «Міленіум», 2016. – 204 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Феномен Михайла Грушевського як державного діяча, науковця, громадянина (до 150-річчя від дня народження)», яку провела кафедра історії і політології гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 19 травня 2016 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань історії, політології, соціології, філософії, педагогіки, психології, мовознавства, літературознавства, пов'язаних з діяльністю та добою М.С. Грушевського.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться діяльністю та творчістю М.С. Грушевського.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 13 від 18.05.2016 р.).

Редакційна колегія:

Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (голова);
Шинкарук В.Д., д-р філол. наук, проф. (співголова);
Білан С.О., д-р іст. наук, проф. (співголова);
Харченко С.В., канд. філол. наук, доц.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані матеріали в збірнику наукових праць дозволяється тільки за згодою авторів.

ЗМІСТ
Пленарне засідання

<i>Ніколаско Станіслав Миколайович</i> ПОСТАТЬ М. ГРУШЕВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ	9
<i>Баран Володимир Данилович</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ І ГРОМАДЯНИН	11
<i>Білан Сергій Олексійович</i> ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	12
<i>Константинов Валентин</i> МОЛДАВСКАЯ КАМПАНИЯ ЖОЛКИЕВСКОГО 1620 ГОДА В «ИСТОРИИ УКРАИНЫ-РУСИ» М. ГРУШЕВСКОГО	13
<i>Киридон Алла Миколаївна, Троян Сергій Станіславович</i> М.ГРУШЕВСЬКИЙ І ОСНОВНІ ЕТАПИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	15
<i>Падалка Сергій Семенович</i> ПОСТАТЬ М. ГРУШЕВСЬКОГО У ВИМІРІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ ТА НАЦІОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.	19
<i>Романюк Іван Миронович</i> СЕЛО СЕСТРИНІВКА НА ВІННИЧЧИНІ В ДОЛІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	21
<i>Стоян Тетяна Андріївна</i> НАУКОВА ШКОЛА М.ГРУШЕВСЬКОГО В ІДЕОЛОГІЧНІЙ СХЕМІ ПОЛІТИЧНОЇ ЦЕНЗУРИ	22
<i>Стрельський Геннадій В'ячеславович</i> МЕМУАРИ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО ПРО І.Я. ФРАНКА	23
<i>Шитюк Микола Миколайович</i> РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В БОРОТБІ ЗА ЛІКВІДАЦІЮ ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	25
<i>Шляхов Олексій Борисович</i> ФОРСОВАНА ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ОЦІНКА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ МИХАЙЛОМ ГРУШЕВСЬКИМ	25
<i>Юркова Оксана Віталіївна</i> ЕЛЕКТРОННИЙ АРХІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	27
Біографія М. Грушевського: емпірична база та евристичний потенціал наукових досліджень	
<i>Zayarnyuk Andriy</i> O. BARVINS' KYI ANTECEDESM HRUSHEVS' KYI IN UKRAINIAN GRAND NARRATIVE	29
<i>Нестеренко Валерій Анатолійович</i> М.Ф. КАРАЧКІВСЬКИЙ – УЧЕНЬ АКАДЕМІКА М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	30
<i>Махорін Геннадій Леонідович</i> РОДИННІ ЗВ'ЯЗКИ СВЯЩЕННИЦЬКИХ ДИНАСТІЙ МЕНЧИЦІВ, ОППОКОВИХ, ТОПАЧЕВСЬКИХ У КОНТЕКСТІ БІОГРАФІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	32
<i>Пекач Катерина Афанасіївна</i> ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ПОШУКІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО ІДЕАЛУ	33
<i>SysaPawel S. Лановюк Людмила Петрівна</i> LWOWSKI OKRES ZYCIA M. S. GRUSZEWSKIEGO	34
<i>Шинкарук Лідія Василівна</i> ІДЕЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК	36
Громадсько-політична та державна діяльність М. Грушевського у вимірі українського націотворення ХХ–ХХІ ст.	
<i>Блануца Андрій Васильович</i> ІНСТИТУТ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ У КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	37
<i>Блозва Любов Миколаївна</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	38
<i>Божко Ольга Антонівна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І СПРОБА ВСТАНОВЛЕННЯ БІЛЬШОВИКАМИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ НА ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ З'ІЗДІ РАД РОБІТНИЧИХ, СОЛДАТСЬКИХ І СЕЛЯНСЬКИХ ДЕПУТАТІВ (ГРУДЕНЬ 1917 РОКУ)	40

<i>Васильсва Вікторія Вікторівна</i> ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ М.С. ГРУШЕВСЬКИМ	41
<i>Горбань Тетяна Юрївна</i> ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОБОРНОСТІ У ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	42
<i>Горбатюк Тарас Віталійович</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	43
<i>Грибенко Олександр Миколайович, Пластун Олег Вікторович</i> СТРУКТУРА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (ТРАВЕНЬ 1917 – КВІТЕНЬ 1918 РР.): ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	44
<i>Данилова Тетяна Вікторівна, Верменко Анатолій Юрїйович, Салата Галина Володимирівна</i> АГРАРНА ПОЛІТИКА М.С. ГРУШЕВСЬКОГО НА ЧОЛІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ	45
<i>Доморослий Валентин Іванович</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ	47
<i>Живора Станіслав Михайлович</i> СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ У СВІТЛІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ М. ГРУШЕВСЬКОГО	48
<i>Isakova Natalia Petrivna</i> МУКНАІЛО HRUSHEVSKYI: A HISTORIAN OF GENIUS	50
<i>Кравченко Алла Григорівна, Кичкирук Тетяна Василівна</i> НАЦІОТВОРЧІ ПОГЛЯДИ М. ГРУШЕВСЬКОГО	51
<i>Кравченко Наталія Борисівна</i> ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	53
<i>Кубіцький Сергій Олегович</i> ПОГЛЯДИ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО НА РОЗБУДОВУ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА	55
<i>Левченко Євгенія Вікторівна</i> ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІДЕЙ НАЦІОТВОРЕННЯ М.ГРУШЕВСЬКОГО У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	56
<i>Майданевич Наталія Василівна</i> ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЩОДО ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВИ І ПРАВА	57
<i>Матасєва Ольга Олександрівна</i> КОНЦЕПЦІЯ «НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» В «ЩОДЕННИКУ» (1911–1925) В. ВИННИЧЕНКА: ХУДОЖНЯ РЕЦЕНЗІЯ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917–1921 РР.	58
<i>Масівська Анна Іванівна</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1918 РР.)	60
<i>Ривченко Дмитро Вікторович</i> АГРАРНА ПОЛІТИКА М.С. ГРУШЕВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ	61
<i>Сторожук Світлана Володимирівна</i> КОНЦЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ НАЦІЇ В ІСТОРИСОФСЬКІЙ СПАДЩИНИ М. ГРУШЕВСЬКОГО	63
<i>Харченко Людмила Вікторівна</i> ОСВІДЛЮВАЮЩА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ У ЧАСИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	64
<i>Чекаль Леонід Андрійович</i> ПРО ПОЗАЧАСОВНИЙ ВІМІР НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ НАЦІОНАЛЬНОГО МИСЛИТЕЛЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	66
<i>Шинкарук Олександра Василівна</i> ІДЕЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	67
Грушевськостанство як напрям міждисциплінарних досліджень у сфері гуманітарного та соціального наукового знання	
<i>Вікторова Леся Вікторівна, Отченашко Володимир Віталійович</i> НАУКОВИЙ ДОРОБОК МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ НАУЦІ	68
<i>Зінченко Анастасія Олександрівна</i> МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	71
<i>Калуга Володимир Федорович</i> ЛЖЕНАУКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗКРИТТЯ ІРАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	72

Кучеренко Світлана Володимирівна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЮРЯ ЛИПИ	75
Лановюк Людмила Петрівна ПОСТАТЬ М.ГРУШЕВСЬКОГО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ «МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ»	77
Федорук Ярослав Олександрович РЕДАКЦІЙНА ПРАЦЯ КАТЕРИНИ ГРУШЕВСЬКОЇ НАД ВИДАННЯМ ТВОРІВ БАТЬКА (1934–1938)	78
Хвіст Вікторія Олексіївна НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ФЕНОМЕН МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА, НАУКОВЦЯ, ГРОМАДЯНИНА (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)» – КИЇВ, 19-20 ТРАВНЯ 2016 РОКУ)	79
Ягченко Володимир Феодосійович ПОЗИТИВІСТСЬКА ПАРАДИГМА В ДОСЛІДЖЕННІ М. ГРУШЕВСЬКИМ УКРАЇНСЬКОЇ ДОХРИСТІЯНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ: ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ	80
Розвиток української національної культури та наукового вітчизняного літературознавства в XIX–XX ст.	
Амеліна Світлана Миколаївна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І СВОБОДА УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА	82
Беренштейн Олег Борисович, ІВАН ФРАНКО І ФРАНТШЕК РЖЕГОРЖ – ДО КОНТЕКСТУ ЕПІСТОЛЯРНИХ КОНТАКТІВ	83
Беценко Тетяна Петрівна РОЗДУМИ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ ТА УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ	84
Власенко Федір Павлович М. ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО ДІАЛЕКТИКУ ТЕНДЕНЦІЙ ІНДИВІДУАЛІЗМУ ТА СОЛІДАРИЗМУ ЯК ОСНОВУ САМООРГАНІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ	85
Генсіцький Юрій Дмитрович, Самардак Дмитро Валерійович ПОЗИТИВІСТСЬКИЙ ТА ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ НАРРАТИВИ ПОЛІФАКТОРНОЇ МОДЕЛІ ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНОГО МЕТОДУ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	86
Денисюк Любов Миколаївна ВЕЛЕТЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ	87
Журба Оксана Русланівна МИКОЛА ГОГОЛЬ: ЗРАДНИК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЧИ ЖЕРТВА СВОГО ЧАСУ	88
Ісакова Наталія Петрівна, Закатей Юлія Вікторівна НАРОДНА КАЗКА В ДОСЛІДЖЕННЯХ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	89
Ісакова Наталія Петрівна, Сарак Оксана Дмитрівна РІЗДВ'ЯНО-НОВОРІЧНІ СВЯТА В РОДИНІ ГРУШЕВСЬКИХ	91
Карпінська Поліна Ігорівна АЛЬТРУІЗМ ТА ЕГОІЗМ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ	92
Ковальчук Наталія Дмитрівна УНІВЕРСАЛІ ТА АРХЕТИПИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	94
Ковальчук Тамара Іванівна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК ТИСЯЧОЛІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	96
Козубенко Катерина Василівна МОВНИ ТА ОСВІТНІ ПИТАННЯ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ПРАЦЯХ М. ГРУШЕВСЬКОГО	97
Конта Ростислав Михайлович ЕТНОЛОГІЧНА НАУКОВА СПАДЩИНА М. ГРУШЕВСЬКОГО	98
Костюк Дмитро Андрійович ВНЕСОК МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕТНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ	99
Костюк Олександр Васильович РОЗУМІННЯ ХРИСТІАНСТВА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ (М. ГРУШЕВСЬКИЙ)	101
Лапа Оксана Вікторівна ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ПЕРШІ РОКИ ГОЛОВУВАННЯ М.ГРУШЕВСЬКОГО (1897–1900 рр.)	102
Лузан Петро Григорович МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА	103

Матвієнко Ірина Сергіївна «ХТО ТАКІ УКРАЇНЦІ?» (М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ)	106
Оліцький В'ячеслав Олександрович РЕЛІГІЙНЕ ПИТАННЯ У ПОГЛЯДАХ ТА ДІЯЛЬНОСТІ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	107
Отрошко Любов Григорівна ОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СИМВОЛОТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ НАУКОВОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ М. ГРУШЕВСЬКОГО	108
Петрів Галина Василівна РІДНА ЗЕМЛЯ ЯК ОСОБИСТІСНА ЦІННІСТЬ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ І.Я. ФРАНКА	109
Підгайна Тетяна Миколаївна ВНЕСОК М. С. ГРУШЕВСЬКОГО У РОЗГОРТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИЧНОЇ СЕКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА У М. КИЄВІ	111
Поліщук Ліна Володимирівна РОЛЬ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М. ГРУШЕВСЬКОГО ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ	112
Предко Олена Іллівна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО ФЕНОМЕН «МАЛЬОВАНСТВО»	113
Равікович Ірина Вікторівна ГАЛИЦЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ	115
Савицька Інна Миколівна, Супрун Аліна Григорівна СВОБОДА ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ М.ГРУШЕВСЬКОГО	116
Сидоренко Ірина Григорівна ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ У ПОСТМОДЕРНУ ДОБУ	118
Сидорович Олександр Сергійович СОЦІОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ М.С.ГРУШЕВСЬКОГО	119
Сидорук Галина Іванівна СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО У ЦАРИНІ МОВОЗНАВЧОЇ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТА ОСВІТЯНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	120
Харченко Світлана Василівна ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ТВОРІВ М. ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ДОБИ	122
Черній Анатолій Михайлович РЕЛІГІЯ ТА ОСОБИСТІСТЬ В ПРАЦЯХ М. ГРУШЕВСЬКОГО	123
Шакурова Ольга Владиславівна М. ГРУШЕВСЬКИЙ – ФУНДАТОР РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	125
Шевченко Наталія Олександрівна НАУКОВА СПАДЩИНА М.О. МАКСИМОВИЧА В ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	126
Шинкарук Василь Дмитрович МОВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	128
Яременко Наталія Віталіївна ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПРАЦЯ М.ГРУШЕВСЬКОГО	129

**Національна ідея та еволюція політичних поглядів Михайла Грушевського
в контексті національного виховання молоді**

Афанасенко Лариса Анатоліївна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – БОРЕЦЬ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ	131
Бегаль Онисія Миколаївна НАРОДНИЦЬКІ ПОГЛЯДИ М. ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	132
Васюк Оксана Вікторівна, Виговська Світлана Володимирівна ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРУШЕВСЬКОГО	133
Власенко Каріна Олександрівна ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ В НАУКОВИХ ПОГЛЯДАХ М. ГРУШЕВСЬКОГО	135
Гейко Світлана Миколаївна, Культенко Валентина Павлівна ІННОВАЦІЙНІ ФІЛОСОФСЬКО-НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	136

Глуховська Наталія Анатоліївна ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ М. ГРУШЕВСЬКОГО, ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	137
Гуменний Олександр Дмитрович ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО	139
Зайченко Іван Васильович М.С.ГРУШЕВСЬКИЙ: «СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ Є ОДНІЄЮ З НАЙСИЛЬНІШИХ ЗАПОРУК НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»	141
Канішевська Любов Вікторівна ГУМАНІСТИЧНИЙ НАПРЯМ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО	142
КОВАЛЬЧУК Василь Іванович ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКО-АКТИВНИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ – КРОК ДО ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	144
Кропивко Олена Михайлівна НОВІ ТЕНДЕНЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ ОСВІТІ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1917–1920 рр.)	145
Кручек Вікторія Аркадіївна, Маценко Леся Миколаївна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ	147
Лаута Олена Дмитрівна, Омельченко Вадим ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО	148
Наконечна Ольга Володимирівна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ: ВІД ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ – ДО ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	149
Омельченко Людмила Миколаївна ПСИХОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ: ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ М. ГРУШЕВСЬКОГО	150
Pavlishina Olya SCHOOL COUNSELOR: DUTIES AND FUNCTIONS	152
Русіна Неля Григорівна, Петрова Ольга Миколаївна СТУДЕНТСЬКІ КЛУБИ ТА ЇХ РОЛЬ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ	153
Савчук Оксана Васиївна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ЦЕНТРАЛЬНА ПОСТАТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	155
Сопівник Ірина Віталіївна ІДЕЇ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ М. ГРУШЕВСЬКОГО ТА С. РУСОВОЇ	156
Сопівник Руслан Васильович МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У КОНТЕКСТІ ЛІДЕРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	157
Хвіст Вікторія Олексіївна М.С. ГРУШЕВСЬКИЙ ЩОДО ПИТАННЯ ВІДКРИТТЯ УКРАЇНОЗНАВЧИХ КАФЕДР В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ	158
Шкільна Марія Сергіївна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО ОСОБИСТІСТЬ ПЕДАГОГА	160
Яшиук Світлана Валеріївна ІНТЕГРАТИВНИЙ ХАРАКТЕР ЛІСІВНИЧОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ	161
М. Грушевський очима сучасної молоді	
Аксьонова Поліна Андріївна ВНЕСОК М. ГРУШЕВСЬКОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	162
Гальцов Никіта Олегович М.ГРУШЕВСЬКИЙ, ЯК ГОЛОВНИЙ СОЦІОЛОГ ХХ СТОЛІТТЯ	164
Гелик Поліна Олексіївна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ	165
Гнатюшко Олесь Євгенівна МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ПАТРІОТ СВОГО НАРОДУ	167
Горкун Тетяна Володимирівна ЦІКАВІ ФАКТИ ІЗ ЖИТТЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	168

<i>Демченко Наталія Юрївна</i> ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	169
<i>Дорош Вікторія Василівна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ В РОКИ ЕМІГРАЦІЇ	171
<i>Дубовенко Денис Петрович</i> ТРИ БІОГРАФІЇ ЗАГИБЛИХ ПІД КРУТАМИ	172
<i>Дьячук Володимир Олександрович</i> ВНЕСОК М. ГРУШЕВСЬКОГО У РОЗВИТОК КРАЄЗНАВСТВА НА ПОДІЛЛІ	173
<i>Жирліцина Елеонора Олександрівна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ГОЛОВА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	174
<i>Іванченко Катерина Валеріївна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ЛІДЕР НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ	176
<i>Качинська Анна Германівна</i> ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ З РОСІЄЮ У РОЗДУМАХ М. ГРУШЕВСЬКОГО	178
<i>Криворученко Вадим Олександрович</i> ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ В ОЦІНКАХ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	179
<i>Лазаренко Євгеній Вікторович</i> М. ГРУШЕВСЬКИЙ – АКАДЕМІК	180
<i>Левенко Олександр Олександрович</i> ПРОВІДНІ ЛІНІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	181
<i>Литвиненко Ірина Сергіївна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ПОЛІТИК, ДЕРЖАВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ	182
<i>Лісовий Костянтин Олександрович</i> ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ КАТЕРИНИ ГРУШЕВСЬКОЇ	184
<i>Майстренко Олена Олександрівна</i> ТЕОРІЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ ТА ЕТИКЕТУ	185
<i>Мичак Руслан Сергійович</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – БАТЬКО УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЇ	186
<i>Міндрова Юлія Володимирівна</i> НАУКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	187
<i>Олексин Іван Ігорович</i> ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	189
<i>Пекарева Вікторія Володимирівна</i> ОГЛЯД ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М. ГРУШЕВСЬКОГО У ПРАЦЯХ ІСТОРИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	190
<i>Поліщук Владислав Анатолійович</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ	192
<i>Порубай Рита Петрівна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА	193
<i>Саврак Михайло Богданович</i> ВЕЛИКОДНІ СВЯТА В РОДИНІ ГРУШЕВСЬКИХ	195
<i>Скочек Олександра Євгенівна</i> ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІСТ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ М. ГРУШЕВСЬКОГО	196
<i>Таран Лілія Олексіївна</i> ПОЛІТИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	198
<i>Уманський Михайло Олексійович</i> ІСТОРИЧНИЙ ПОСТУП МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	200
<i>Хара Алла Володимирівна</i> ПОЛІТИКА М. ГРУШЕВСЬКОГО	201
<i>Чайка Ліліана Михайлівна</i> МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ	202
<i>Швидун Олександр Васильович</i> ПОЧАТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	204
<i>Шинькарук Марія Олегівна</i> ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРУШЕВСЬКОГО	205

себе на потребу колективним інтересам. Альтруїзм в своїх крайніх формах веде до моральної деградації, оскільки служінням «загальному благу» і «вищим інтересам» можна виправдати будь-який злочин проти окремої особистості. Історія знає тому безліч прикладів: криваві диктатори завжди виступали в ролі «батьків народів» і від імені «народу». Альтруїзм аморальний, тому що не дає змогу людям отримувати заслужене. Говорячи про необхідність «справедливого розподілу», він карає успішних за їх успіх і забирає плоди їхньої праці – і при цьому нагороджує невдах за їх промахи, даючи їм незаслужене добро. Альтруїзм систематично знищує творців і підприємців, плодячи заздрісних паразитів [3].

Однак, на нашу думку, така інтерпретація альтруїзму не зовсім вірна. У визначенні альтруїзму теж є свої тонкощі, які необхідно озвучити. Для прикладу, Огюст Конт характеризує безкорисливі спонукання людини, що тягнуть за собою вчинки на користь інших людей. Таку форму альтруїзму можна назвати безмежним альтруїзмом. Безмежний альтруїзм передбачає повне жертвування своїми інтересами і ресурсами на користь інших людей. Саме цей вид альтруїзму відповідає теорії Айн Ренд, бо безмежний альтруїзм в кінцевому рахунку веде до придушення індивідуальності. До того ж безмежний альтруїзм можна назвати одноразовим – якщо віддавати свої власні ресурси, не поповнюючи їх ззовні, то людина не зможе існувати. Щоб у принципі роздавати те чи інше «добро», перш за все це «добро» треба десь брати, що й пропонує розумний егоїзм. Звідси й вишлює поняття «обмеженого альтруїзму». Не бажаючи нічого взамін, людина ділиться тим, що має забагато і надає певну допомогу. По суті обмежена форма альтруїзму близька до розумного егоїзму. Різниця полягає в тому, що розумний егоїст діє заради отримання дивідендів, а обмежений альтруїст мотивує свої дії перспективою душевного задоволення.

Таким чином, альтруїзм і егоїзм – невід'ємні частини життєдіяльності кожної особистості. У контексті філософії питання постає про їх співвідношення в теорії і особливо на практиці. Домінування одного з них у практичній діяльності людини веде до негативних наслідків. Отже, життєдіяльність кожної особистості повинна бути організована таким чином, щоб була міра, так звана «золота середина» одного чи іншого.

Література:

1. Апресян Р.Г., Гусейнов А.А. *Етика*. Учебник. М.: Гардарики, 2004;
2. Конт О. *Общи обзор позитивизма*, гл. XIV.–В кн.: *Родоначальники позитивизма*. Вып. 4–5. СПб., 1912, С. 116–117;
3. Рэнд А. *Атлант расправил плечи* (в 3-х томах). М.: «Альпина Паблишер», 2011;
4. Фрейд З. *Введение в психоанализ: Лекции*. М.: Наука, 1991;
5. Hardy C.L., van Vugt M. *Giving for Glory in Social Dilemmas: The Competitive Altruism Hypothesis*. University of Kent, Canterbury 2006.

УДК 930(477)М.Грушевський

Ковальчук Наталія Дмитрівна
доктор філософських наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ, Україна)

УНІВЕРСАЛІЇ ТА АРХЕТИПИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Національне відродження, що зараз переживає Україна потребує особливого бачення історії та культури не як згадки про минуле, а як подвигу пробудження того що має універсальне буття для нації і тому для всього людства. Нація на відміну від етносу характеризується виходом на арену світової історії, здатністю збудження універсуму культури своїми здобутками та досягненнями.

В останні роки з'явилося багато робіт присвячених аналізу української культури. І.В. Бичко, В.С. Горський, Т. Закидальський видали роботи з питань кордоцентризму. А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, О. Н. Саган та ін. розробляли проблеми української культури в контексті українознавства. В історичному контексті вагоме значення для дослідження української культури мають роботи М.Ю. Браїчевського, Д.С. Ліхачова, Д.С. Наливайка та ін. Масштабними за значеннями і результатами вивчення історії української філософії є дослідження які здійснювали А.К. Бичко, І.В. Бичко, С.Б. Кримський, В.Д. Литвинов, В.М. Нічик та ін. Важливою є і теоретична розробка сучасної концепції архетипів українського

менталітету, що були здійснені С.Б. Кримський та Н. Д. Ковальчук. Але при цьому залишається нерозробленою проблема універсалій та архетипів як методологічних засобів дослідження української культури. Мається на увазі не зведення національного до універсального, а розкриття національних архетипів у контексті їх національних компонентів. У цьому розумінні універсалії становлять зворотній бік збагачення архетипі національних культур.

Метою даного наукового дослідження є висвітлення деяких універсалій української культури в контексті архетипів української культури як методологічних засобів дослідження української культури. Для досягнення цієї мети потрібно розв'язати наступні завдання. Проаналізувати європейський контекст українського бароко; довести вклад філософської спадщини Сковороди для подолання «космічного песимізму в Європі»; розкрити архетип етичної цінності вільної особистості в контексті європейських цінностей.

Дмитро Чижевський довів, що бароко в Україні, виступає як стиль цілої української епохи, який відбиває тип особи, тип культури та своєрідний філософський тип мислення. Тому воно і виявилось спроможним дати відповіді на загальнозначущі питання, що їх поставив розвиток європейського бароко. Відповідно до національних варіантів цього загальноєвропейського художнього напрямку, можна поряд з віртуозністю італійського бароко, драматизмом іспанського, містицизмом німецького, романтизмом французького та метафізичністю англійського відзначити героїко-стоїчний дух українського бароко. Феномен трагедійності у складі барочної свідомості не затьмарив ствердження стоїчного в українському менталітеті.

Одним із свідчень своєрідності духовного внеску України в культуру епохи бароко є філософія Григорія Сковороди. Космічний песимізм, який з'являється в європейському менталітеті внаслідок обґрунтування в 17 ст. коперніанської картини світу. Ця картина світу призводить до втрати людиною свого центрального положення у світі, затвердженого антропоцентризмом доби відродження. У своїй філософській концепції Григорій Сковорода проголошує тезу про те, що людина не може бути центром всесвіту фізичного, але може бути центром всесвіту символічно та духовно. Це дає можливість розглянути людину як окремий центр або центр особливого символічного світопорядку. Продовження цієї тези ми знаходимо в розробці Сковороди проблеми другого духовного народження людини. Відтак проблема людини дістає нового вирішення на шляхах реконструкції універсальної для християнства теми антропоцентризму. І це не випадково, бо антропоцентризм і пов'язана з ним ідея етичної цінності особистості була архетиповою для української культури.

Українська культура належить до так званої кордонної цивілізації, яка виникла в контексті Київської Русі на березі великого степового океану. Вижити в умовах кордонної цивілізації можна була тільки на ґрунті розвитку вільної особистості. Ця стихія вільної особистості живили і республіку козаків, і вільницю бурсаків, і вдачу мандрівних дяків та приватну ініціативу громадян у містах, яким надано було магдебурзьке право і незалежний стан жінки, як співтовариша у родині – дружини.

Всебічний розвиток ідея цінності вільної особистості набула в українській класиці кінця XIX століття. Це дозволило розкрити потенціал національного менталітету у висвітленні універсальної проблематики гуманістичних цінностей. Яскравим прикладом тому може бути художньо-філософське опрацювання Лесею Українкою теми Дон Жуана.

Поетеса вбачає в драмі іспанського гранда не спокуси гедонізму, а спробу створити світ, що будуватиметься на свободі та любові. Але цей ідеал спотворюється тим, що Дон Жуан сам спокушається волею до влади. Зрадивши своєму ідеалу він зазнає дотуку Командора та перетворюється на кам'яну персону. Тут глибока та унікальна метафора. Бо потиск Командора не належить минулому. В XX столітті його зазнали багато людей та націй, що опинились в обіймах тоталітаризму. Як вирватись з цих обіймів? Це вже універсальна тема нашого дня. Україна вирішує її на шляхах захисту своєї незалежності, розбудови громадянського суспільства, розвитку економічної самодіяльності. Можна сподіватись, що саме на цьому шляху вона затвердить себе як повноправний член європейської співдружності.

Таким чином розуміння деяких універсалій становить зворотній бік збагачення архетипів української національної культури. Отже, кульмінація національних проблем викликає лумінацію універсальних цінностей.